

կազմակերպող Յաննանխումբը կ'ուղղէ իր ջերմանքը շնորհակալութիւնն Ազոլոյի ազնիւ ժողովրդեան, Հասարակութեան և տեղական Մարմիններու և Հաստատութեանց Ներկայացուցիչներու, քաղաքային Րնկերութեանց, ազնիւ բարեկամներու և այն ամենուն՝ որոնք հաճեցան գործակցիլ գործով և խօսքով ընելու Հանդէսը ճշմարիտ ցոյց մը խտալ—Հայ եղբայրութեան:

Թող այս գուարթ օրն դրոշմուած ծնայ ամէն սրտերու մէջ. անոր արձագանգը պիտի հասնի անշուշտ ազատուած և ազատունիք հեռուոր Հայ երկիրներու մէջ, և պիտի տանի հոն անըսւ պատելի համերաշխութեան սփոփանքն ժողովրդեան մը՝ որ ինչպէս եղաւ միշտ բարեկամ ձախորդութեանց մէջ, նոյնպէս ուզեց կանգնիլ մօտ ուրախութեան վայրկեաններուն:

Այսօր և միշտ խտալիա և Հայաստան ձեռք ձեռքի տուած պիտի աշխատին ընկերական բարեկեցութեան և իրենց փառաւոր ապագային համար, այսօր և միշտ սերտ միաբանութեամբ ոգիներու յառաջ պիտի խաղան, իրաւանց և Ազգաց ազատութեան ճամբուն մէջ, որուն համար այնչափ կրեցին:

Կազմելով մէկ ընտանիք պիտի բարգաւաճին և ծաղկին, պիտի ըլլան իրաւցնէ գրաւական հաւասարակշռութեան և ընկերական արդարութեան աշխարհի մէջ, պիտի ցուցնեն շողողուն իրենց զարաւոր քաղաքականութեան յատկութիւնները:

Կեցեցին Փոյր Ազգերը:

ՅԱՆՈՒՆ ՆԱԽԱՎԱՆԹԵԱՆ

ՈՒՍՈՒՑԶ. ԼԵՒՈՆ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ

Ազոլոյ 30 Օգոստ. 1920.

Հայութիւնը կրնայ ապահով ըլլալ՝ թէ իտալիա այն երկիրն է, ուր Միւրթար Սերաստացուն զաւակներուն ձեռքով ըստեղծուած է սիրոյ և համակրութեան այն լայն հոսանքը հեռաւոր երկու ազգերուն մէջ, և զոր երբէք չի կրնար պաղեցնել Կապիտուլեոնի վրայ թառած ո՛ր և է կառավարութիւն:

Հ. Ս. ՏԵՐ-ՄԱՎՍԵՍԵԱՆ

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԵՍԸ

Ի ԹՈՐՐԻ

Կը ծագէր 26 Սեպտեմբերի արշալոյսը, զեղանի և բարեկոյս՝ ինչպէս նորածին Հայաստանը արեան ծովուն մէջէն:

Անհուն ցնծութեամբ կը տրոփէին մեր սրտերը, երբ արփույն առաջին շողերուն հետ կը դիմէինք Այրարատեան Երազու, նեանը որ խայտանքով մը ծածանելով ամարանոցիս երկնամբարձ աշտարակէն՝ կ'աւետէր ամենուս՝ Ազատութեան և Յաղթանակի հանդէսը:

Մարտագոռ Սարինան ալ իր ձիթենազարդ բլուրներով կարծես նոր փայլ և զեղեցկութիւն մը զգեցեր էր այն օր. ան՝ խաղաղութեան խորհրդանշով մեզ կը մօտեանար ժամերես, բաղդն ունենալով ականառտես ըլլալու պանդուխտ Հայերու հոգեթունդ հանդիսին:

Նախապէս լուրը տարածուած էր ամէն կողմ հայկական տօնախմբութեան մասին. որով ըլլող կողերէն, ճամբաներու երկայնքին խոնքերամ արց և կանայց և մանկունք իրենց տօնական զունագեղ զգեստներով պնտուած կը դիմէին դէպ ի թորրի, դէպ ի մայր եկեղեցին՝ որ ուրախութեան աւետիսով, զանգակաց հանդիսական դողանքիւնով՝ զանոնց սրբազան պաշտաման կը հրաւիրէր:

Մայր Եկեղեցւոյ մէջ.

Ժամը 10¹/₂ ին կրկին հնչեցին զանգակները. նոյն ժամուն կը սկսէր ձայնաւոր պատարագը ի նշան գոհութեան առ Բարձրեալ, շնորհակալութիւն մը ազատութեան ցանկալի պարգեւին համար:

Եկեղեցին խոնած էր հոծ բազմութեամբ

մը, Դպրաց անմիջապէս ետեւ ներկայ էին Փահանայապետական Վարիկանեան կղեւրանոցի աշակերտը իրենց մեծաւորներով, ինչպէս նաև ներկայ էին Լևոնեանց Դպրոցէն ալ երկու վարդապետներ իբրև ներկայացուցիչ, որոնք սարկաւազութիւն ալ կ'ընէին:

Պատարագը յառաջ կ'ընթանար իրեն արևելեան նկարագրով. «վեհ՝ զգեստուց պերճութեամբ, քանաստեղծական՝ ծէսի խորհրդականութեամբ, երգերու քաղցրութեամբ և խաղուն ելէշներով»։ Ժողովուրդը զարմացմամբ և հաճոյցով՝ լուռ, ավտոփի և ուշադիր կը դիտէր ազդեցիկ և հմայիչ ծէսը:

Այն ինչ լմնցաւ պատարագը՝ և ահա գմբեթարդ տաճարը թնդաց Հայկական եռաձայն «Ջրեզ Աստուած» ի խմբերգէն... Գոհութեան երգն էր որ աւելի ազդու և վեհաշուք կերպարանք մ'առած էր, որուն կը մասնակցէին նոյն իսկ լատին բարեկամ կղերիկոսներէն հրեշտաւայրին խումբ մը և երկու հատ ալ թաւ ձայներ:

Մեր հայ սրտերուն պէս իրենք ալ կարծես յուզուած և խանդավառուած էին ի մեծ զարմացումն բոլոր ժողովրդեան. կը զգացուէր որ տառապեալ հայուն 500 ամալ գերութեան, ողբին ու կոծին վերջ կը տրուէր. ազատութիւնն և խաղաղութիւնն էր որ կը տօնուէր. յաղթանակը, փրկութիւնը մարտիրոս ազգի մը՝ արիւն. ուռչող ժողովրդեան մը ձեռքէն:

Ժամը 12ին ամէն ոք զոհութեամբ կը մեկնէր եկեղեցիէն, ծրարելով իր սրտին ու մտքին մէջ անոյշ յիշատակ մը:

Գրական - Երաժշտական Ռանդէս.

Ճաշէն վերջ, ժամը 4¹/₂ ին ամարանոցիս հովանաւոր կողմը՝ յարեւել՝ չընդ հանդիսավայր մը դարձած էր, ամէն ինչ կարգաւորուած լոկ հայ մտաց ճաշակով, հայ ձեռքերու գործունէութեամբ:

Մրտենայ և դափնիի ոստերով զար-

դարուած էր յաղթական կամար մը. վրայէն ձգուած էր սպիտակափայլ ժանեկազարդ վարագոյր մը, մէջտեղը բոսորաներկ խաչով, որուն պլլուած էր հայրենի դրօշ՝ կարծես հեզիկ ծածանելով հայրենեաց անոյշ հովերէ... մեր սրտերու խանդակաթ փշուտներէն առ ազգս, առ հայրենիս:

Գեղեցիկ էր պատկերը և խորհրդաւոր, Հայաստան կը փրկուէր լոկ խաչին թեւերով, ի խաչն յուսաւով, ի նա ապաստանելով... Մարտիրոսաց սուրբ արիւնն էր՝ խաչին համար թափուած՝ որ ազատութիւն կը ծնէր երկրքէն: Եւ արդէն ինչ գեղեցիկ զուգահիւսութիւն, ազգային ծէսն ալ նոյն օր կը խառնէր թաշի հրաշափառ յիշատակը մեր հանդիսին հետ, վարագայ Ս. Խաչը, աօն մը զուտ հայկական իր ծագմամբ:

Հրաւիրեալները ուրախութեամբ և յուզմամբ այն դրօշին ներքեւ ողջունեցին խաչով փրկեալ Հայաստանը:

Հանդէսը բացինք՝ որոտաւով մեր սրտին և հուզալ խորէն մտքիչ «Բամ-փորոտան»ը. որ զմեզ իսկոյն Շաւարշանի և Սարգաւտեան դաշտերը փոխադրեց՝ վարդանանց, վահանանց և արդի քաջաց Նահատակաց հետ կռուելու և մեռնելու հայրենի սրբութեանց համար: Կղերիկոսները չափազանց խանդավառուներ էին ազգային քայլերգէն. պատանեկան աշխուժ և թարմ մտքով եղանակը սորվեցան... և նոյն իսկ նոյն ժամուն անձկնօք հայերէն բառերն առնելով՝ երգել իսկ փորձեցին:

Բեմ ելաւ եղ. Սուքիաս, հայկական ազատութիւնն և անկախութիւնը ճառելու, իտալերէն լեզուով՝ հանդիսականաց հասկընալի ըլլալու համար: Նա համառօտիւ գծեց՝ Հայուն անցեալ կեանքը, կրօնական և քաղաքական դերը պատմութեան մէջ. անցելոյն սգալից օրերուն յիշատակները ի սկզբան մեծամեղ շեշտ մը տուին բանաստեղծական, սակայն ան միշտ խորաթափանց և կորովի էր, և գեղուն արեւելեան բանաստեղծական թոփշներով, Բուռն և հոգեթունդ խանդավառութիւն մ'էր որ

սրտէն ու շրթներէն ցայտեց՝ երբ ազատութեան արշալոյսի ծագումը նկարեց։

Ան պատկերեց Հայաստանը փառապանծ՝ իբրեւ թագուհի մը ծիրանազգեաց, որ կը յառնէ յաղթական արեան ծովու մէջէն, ուր կը խղճուի Վոսփորի մահկանայնութիւնը։ — Մինչ ատենախօսութիւնը կ'աւարտէր հանգիստականաց խանդավառ եւ բուռն ծափերուն մէջ, երգեցիները « Մեր Հայրենիք »-ն եռաձայն։

Ուսկից վերջ Եղ. Ստեփաննի՝ իտալական ներդաշնակութեամբ եւ հնչմամբ տաղ մը կարդաց ի պատիւ հայկական ազատութեան, գոհութեան եւ օրհնութեան իղձեր ուղղելով առ Աստուած. և առ ամէն բարեբար՝ որ ձեռք կարկառեց՝ սուգի օրերուն մէջ՝ անոր յաղթանակին համար։

Յաջորդեց սրտազեղ ողջոյնի երգը (Ողջոյն տուէր իմ Հայրենեաց) առ Հայաստան, առ հայրենի աւերակս, առ Հանրապետութիւնն։

Ապա եղ. Կարապետ արտասանեց Մեծն Ալեքանի « Ի Բամբիրն Հայկազնի »-ն ձայն տալով հայ ոգւոյն, հայ հանճարին, հայ հերոսաց, ողջունելով « եռափայլ, եռախորհուրդ » աստուածատուր դրօշը... արտասանութիւն հայերէն, որ սակայն ախորժեւի եղաւ հանդիսականաց՝ շեշտին եւ բառերու կորովութեան եւ գեղեցկութեան համար։

Եւ մինչ այսպէս կ'երգէինք ու կը զրուատէինք Հայաստանը, յիշեցինք մեր պարողուխտ վիճակը՝ ցանկալի հայրենիքէն. կ'ուզէինք թուշի, սակայն լայն եւ երկայն անջրպետներ կը բաժնէին զմեզ... Միւսմաղձ շեշտով մենեղեց վ. Հ. Ղեւոնդ այն ատեն « Իմ հայրենիք զիս կը կանչէ », որուն մէջ մի տունէն վերջ խմբերգը կը կրկնէր գեղայարմար եղանակաւ նորակազմ վեցսողեան տուն մը, իբր բալասան կաթօտակէզ քրտին, աւետելով եւ ողջունելով վերահաս հայկական արփին, ազատութիւնը, և հրաւիրելով զուարթունքն ազատութեան ցանել ծաղիկ յերկնից՝ մինչ « Հայոց քաջաց խալտան հոգիք »։

Հուսկ Եղ. Եղիա լսեցուց իտալական

լեզուով Հայրենեաց Ալեոր Նահապետին « Հայոց աշխարհիկը », անոր մարգարէական ոգին, իր տեսած Հայոց զարունը այսօր կ'աւետէր մեր սրտերուն. կը զիտէինք հոն գեղանի տեսարաններն Հայաստանի... Հայոց փառքը, մեր Հայրենիքն ու քաջերը, որ խաչով ու սրով պաշտպանեցին Հայրենիքը։ « Յամբած ձերունին » կ'աւարտէր իր տողերը մեկնելով ի շիրիմ, տալու « հին Հարց աւետիս » թէ հասեր է Գարունն Հայոց։

Հայրենի յիշատակաց, Հայաստանի արշալոյսին քով չէինք կրնար մոռնալ մեր Երանաշներ Հայրը... խանդավառ սրտով եւ ոգով առ Մեծ Սերաստացին ուղղեցինք մեր յուսազայ յանգեղքը... ցուցնելով Հայաստանի զՄիտիթար, արշալոյսը կրօնից եւ գիտութեան։ Յաջող երգով վերջ տուաւ ուսումնական հանդէսը բուն ծափերու մէջ։

Պատուասիրութիւն.

Գրական հանդիսին՝ որուն այնքան խանդավառ ծափեր եւ զրուատիք ընծայեցին հանդիսականը՝ յաջորդեց ուրիշ տեսարան մը աւելի զուարթ եւ ընտանի, Համեստ պատուասիրութիւն մ'էր զոր կ'ընծայէինք հանդիսականաց։

Այն ատեն սկսան սրտազեղ մաղթանքներ բխել փոքրիկ կղերիկոսներու արտերէն, երգոց քաղցրաձայնութիւններ, խմբերգ, մեներգ. հին եւ նոր ի միասին խառնած, ամեն տեսակէն, թատերական, գաւառական, յանկարծարանութիւններ, բանաստեղծական խոսափուկ տողեր. վերջապէս, կեցցէներ. բաժակաճառեր՝ մեր կենաց, Հայաստանի ազատութեան, վերականգման եւ բարօրութեան համար։

Ամէնը զիւրուած « Բամբիրոտան »-ի հոգեթունը աշխուժէն, զայն անձկանօք կրկնել տուին, ու ծափերով պսակեցին հայկական քայլերգը։

Քաղցր ժամերը, ինչպէս փորձն ամենուն կը ցուցնէ, երազներթաց կը սուրային, ա-

բուռն փոխանակեց լուսինն ու սիրուն աստղիկները. մոմղէններն ալ վրան աւելցան դալարութեանց ծոցին մէջ...:

Վերահաս գիշերը գրեթէ բռնի, և աւամայ զմեզ կը բաժնէր... հիւր և հիւրէնկալ, փակելով ընկերական սիրատոնչիկ զբօսանքն ու խնդակցութիւնը անմոռանալի օրուան: Հիւրերը, զոհ բոլոր սրտով, կըրկնեցին մաղթանաց, խնդակցութեան սրտազեղ իղծեր և ջերմ շնորհակալութիւններ և վերջին անգամ մ'ալ բուռն տենչով հնչել տուին մեզ և իրենք ալ հընչեցին մեզ հետ միասին ազդեցիկ և Քամ—փորոտան »ը, և վերջապէս բաժնուեցանք, ու բախտութեամբ և սիրով յուզուած:

Բայց հանդէսը դեռ չէր աւարտած. կը մնար յետին փայլը, յետին նշոյլը, որ միշտ գեղեցիկ է, ինչպէս վերջալոյսը պայծառազեղ օրուան մը:

Լուսավառութիւն.

Թէպէտ լուսինն հմայիչ և անհունին մէջ ցիրուցան գեղանի աստղերը իրենց փայլով մեզ կը ժպտէին, սակայն հաւասարապէս գեղեցիկ և մոգիչ էր տեսարանը:

Հայկական ամառանոցը Սարինայի բըլրակներու խումբերուն մէջ կը պլպլար իրրև սիրուն զոհար մը, յորում արփուշն շողերը թափանցելով կը բեկբեկին և դուրս կ'ելլեն հմայիչ գոյներով...:

Բոլոր շէնքին քիւն ու աշտարակները կը խայտային գունազեղ լապտերներով. հայկական եռագունեան լուսավառ բոցեր (bengala) օդը կը գեղերփնէին ականախող

պայծառութեամբ. վնեւտկեան երևոյթ մ'էր կարծես... և նմանութիւնը դեռ աւելի մերձաւոր՝ երբ այն գոյներու և պայծառութեանց ներդաշնակութեան առջև չկարենալով խուլ և համր մնալ մեր սիրտն ու շրթունքը, սկսանք երգել բնութեան և մեր հայ ձեռաց և արուեստին հետ՝ հայրենի երգեր, քայլերգ, ողջունեցող, առ հայրենիս, անցեալ փառաց յիշատակներու նորոգում:

Բայց գեղեցիկն այն էր որ մեր երգեալուն իրար արձագանգ հետուէն ճամբաներու վրայէն ծափահարութիւններ կը կրկնուէին. մեր ծանօթներն էին, որ կը շրջէին նոյն ժամուն ճամբաներուն վրայ՝ վայելելու հայ—վնեւտեան երեկոյթը, դիւթիչ և չքնաղ տեսարանը. և անոնց հետ բոլոր շրջակայքը:

Կեցցէներով ու ծափերով չզոհացան. իրենց ուրախութեամբ անզուպ սրտերը ոգելից շնչտով մը սկսան հնչել, օտար շրթունքներ՝ հայ երգեր, հայ օրհներգ, արձագանգ մեր ըղծից, մեր օրհնութեանց. հնչեցին « Բամ—փորոտան » առանց բառերուն, « Երծեռնակը » և « Զքեզ Աստուած »ը հայ բառերով, արժանապէս իլեղով փոխադարձ մեզմէ, կեցցէներ՝ և ծափեր՝ մեր գեղապայծառ շէնքի երդիւքն:

Կը սահէր ժամը, կը նուաղէին կանթեղները. քաղցր ջունն ալ կը մերձենար առաքաստեղու մեր աչքերը, մեր միտքն ու սիրտը, և այնպէս կը փակէր օրուան յիշատակը և հոգեզմայլ ուրախութիւնը քաղցր կնիքով ապագային համար:

* *

Quem tulit ex Ararat ramum
Victricis olivæ
Nunc avet Armeniæ
Ferre Sabinus ager.

Ձորի Մասեաց առեւալ շիւղ
Յաղթակամիմ ծիթեմուղ
Ըզմոյմ այժմիկ Հայկայ տամ
Մաղթէ երկիր Սաբինայ

Դան. — Գրական (անգլիկ) աւարտին՝ նուազս յօրինեց Հ. Մունցի Յիսուսեան (մեղեմար Սաբինայի) որ իր ներկայութեամբ մեր խնդէր կը պատուէր:

VIA CRUCIS, VIA LUCIS

ԽԱՉԻ ԶԱՄԲԱՅ, ԼՈՅՍԻ ԶԱՄԲԱՅ

Ed ora sorge più bella, più santa
Dalle sue stragi l'Armenia cristiana,
Che martire dell'ira musulmana
Vittoriosa oggi un pëana canta.

Oggi, sì, canta superate l'ire
Di quell'infame giogo opprimente,
Quel popolo non nato per servire
Più libero che mai oggi si sente.

Sotto quel giogo raddoppiò il dolore!
Da ogni armeno petto in armonia
Salìa per l'aure in gemito d'amore
Un sol grido: Soccorrici, o Maria!

Ed Ella ai fidi, Madre ognor pietosa
Sorrise dal celeste gonfalone
Sfidando del nemico l'ira sdegnosa
E scese in campo nell'aspra tenzone.

E su il dolore, or risplende la pace!
E un canto di trionfo in dolce suono
Sale per l'aere! Risplende qual face
La Vergine Maria su l'alto trono.

Caddero, è vero, ed il tuo suol vermiglio
Resero del lor sangue i figli tuoi!
Ma un martire fu sempre ogni tuo figlio
Che accrebbe in Ciel la schiera degli eroi!

Tramonta il sole in occidente, e langue!
Prega la santa schiera su le sorti
E libertà, al prezzo del lor sangue
Per te domanda, a prezzo delle morti!

Gioisci! È sollevato dal martire
Mira con gioia l'opra sua divina.
Forte sei, e arbitro del tuo avvenire,
O Popol d'eroi! Sorgi e cammina.

Ennio Francià

Արդ կը յառնէ աւելի սուրբ և շքեղ
Իր չարդերէն՝ քրիստոսականն Հայաստան.
Ան՝ մարտիրոս իսլամական բռնութեան,
Յաղթանակի այսօր քայլերդն իւր կ'երգէ:

Այժմ կ'երգէ անի այսօր յաղթելով
Թուրք ամբարիշտ ճընշող լուծին բռնութեան.
Այն ժողովուրդն որ չէ ծընած ստրկութեան,
Ազատ կը զգայ, քան բնաւ երբեք, զինքն այսօր.

Այն լուծին տակ կրկին ապականեց իր ցաւերն.
Ամէն Հայու կուրծքէն բըխած՝ քաղցրածայն
Կը բարձրանար երկինք սիրոյ հեծումով
Ձայն մը միայն. Օգնէ մեզ, ով Մարիամ:

Եւ նա յաւէտ զըմած մայրիկ իր որդւոց
Ժըպտաց անոյշ հայ խաչադրօշ երկընքէն
Խորտակելով նախատալից թուրքի քէնն,
Ահեղ մարտին բոսորագեղ դաշտն իջաւ:

Յաւին վըրայ, խաղաղութիւնն արդ կ'իշխէ,
Յաղթանակի երգ մը անոյշ, քաղցրածայն
Երկինք կ'իլլէ: Կը շողողայ իբրև շահ
Կուսական մայրն իր ոսկեղէն զահուն վրայ:

Ինկան, այո՛, և քու երկիրդ, որդիներդ
Իրենց արեամբ բոսորագեղ ներկեցին,
Բայց մարտիրոս մ'եղաւ ամէն քու զաւակդ
Որ դիցազանց դասն անեցուց երկնից մէջ:

Արփին իւր մայրը կը մըտնէ, կը մարի.
Խումբը սրբոց բաղդիւր համար կ'աղօթէ,
Եւ քեզ համար ազատութիւն կը հայցէ
Իրեն արեան և մեռելոց զինեքով:

Օ՛հ ցընծա դու, և խոշտանքդ ազատած
Աստուածային գործն հըրճուանքով նըկատէ.
Հըզօ՛ր ես դուն, և՛ ապազայիդ վըճառու,
Դիցազանբու ժողովուրդ, է՛լ և քալէ: